

СЕКЦІЯ 3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 339.172(477)

Агапова М.В.
аспірант

Вінницького національного аграрного університету

МАЙБУТНЄ АГРАРНОЇ БІРЖИ В УКРАЇНІ

FUTURE AGRARIAN EXCHANGE IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються економічна сутність та основні завдання аграрної біржі, нормативно-правова база, яка регулює її роботу, досліджено роль та місце аграрного фондового ринку в сучасній аграрній політиці держави, викладено результати дослідження ринку щодо кількості та вартості укладених угод, структура біржового товарообігу, а також розглянуто перспективи функціонування аграрної біржі у майбутньому.

Ключові слова: аграрна біржа, торгівля, товарна біржа, операції, сільськогосподарська продукція, нормативна база, форвардна угода, деривативи, державне регулювання, біржова діяльність, електронна торгівля.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается экономическая сущность и основные задачи аграрной биржи, нормативно-правовая база, которая регулирует ее работу, исследована роль и место аграрного фондового рынка в современной аграрной политике государства, изложены результаты исследования рынка по количеству и стоимости заключенных сделок, структура биржевого товарооборота, а также рассмотрены перспективы функционирования аграрной биржи в будущем.

Ключевые слова: аграрная биржа, торговля, товарная биржа, операции, сельскохозяйственная продукция, нормативная база, форвардная сделка, деривативы, государственное регулирование, биржевая деятельность, электронная торговля.

ANNOTATION

In the article the economic essence and main tasks of agricultural exchanges, regulatory and legal framework that regulates its work, investigated the role and place of the agricultural stock market in modern agricultural policy of the state, the findings of market research on the number and value of transactions, the structure of exchange turnover, and also discussed the prospects of the agricultural exchange in the future.

Keywords: agricultural exchange, trade, commodity exchange, operations, agricultural products, regulatory framework, forwards, derivatives, government regulation, exchange activities, e-commerce.

Постановка проблеми. В умовах нестійкого зовнішнього середовища, інтеграції до глобального економічного простору, посилення процесів глобалізації аграрний сектор та формування його дієвої інфраструктури є пріоритетним напрямом розвитку економіки України.

Ресурсний потенціал України щодо формування пропозиції високоякісної сільгосппродукції дає підстави стверджувати про її важливість на світовому ринку. Потенційні можливості вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції суттєво перевищують потреби внутрішнього ринку, що може сприяти розви-

тку національної економіки та її ефективній інтеграції у світовий економічний простір.

Розвиток національного ринку, який складається із сукупності регіональних, вимагає критеріального підходу щодо можливостей кожного регіону у виробництві та визначення напрямів подальшого розвитку і підвищення ефективності роботи. Адже виробництво сільгосппродукції – це не лише гарантування продовольчої безпеки країни, а й джерело надходження валюти від експорту, що гарантуватиме позитивний ВВП України за рахунок масштабності експортного потенціалу.

Ефективне функціонуванням аграрного сектору економіки пов'язано не лише високим рівнем виробництва сільськогосподарської продукції, а й налагодженою системою її реалізації та поповнення державних резервів.

Посприяяти вітчизняним товаровиробникам вийти на зовнішній ринок, вирішити проблеми зі збутом сільгосппродукції, вирішити питання захисту їх економічних прав можна лише за умови ефективного функціонування розвиненої інфраструктури Українського аграрного ринку. Аграрна біржа – один із головних його елементів. Тому з діяльністю аграрних бірж пов'язані структурні зрушення у системі збуту сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання біржової діяльності висвітлено у наукових дослідженнях багатьох зарубіжних учених, зокрема, таких як: В. Бансал, Дж. Віллей, Н. Кальдор, Дж. М. Кейнс, Дж. Маршалл, Г. Резго, Дж. Хікс, О. Штілліх та ін. У їх працях закладено фундаментальні основи біржової торгівлі.

Теоретичним і практичним аспектам становлення і розвитку вітчизняного біржового аграрного ринку присвятили свої праці вчені: В.П. Горьовий, Б.В. Губський, Б.П. Дмитрук, Р.П. Дудяк, С.Я. Бугіль, Б.Л. Беренштейн, О.В. Лактіонов, Г.Ю. Міщук, О.С. Мограб, М.О. Солодкий, О.М. Сохацька, Г.О. Шевченко, В.С. Шибанін, А.О. Шевченко та ін. При проведенні даного дослідження використовувалися праці: О.В. Вілінської, О.М. Мас-

лака, Л.О. Панькової, М.Ю. Покальчука, Ю.Б. Чаплінського, А.О. Томусяка.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на низку досліджень у даному напрямі, нині залишається низка невирішених проблем формування та ефективного функціонування вітчизняної аграрної біржі.

Якщо говорити в цілому, то товарні біржі не посіли належного місця в економіці України та потребують розробки пропозицій щодо комплексного вирішення проблем, які постали в даному напрямі, в тому числі і перед біржовим аграрним ринком у реальних умовах сьогодення, зумовлюють його функціонування та мають вирішальний вплив на його майбутній розвиток.

Мета дослідження – характеристика та особливості функціонування аграрної біржі, дослідження діяльності на сучасному етапі, аналіз проблемних питань, вирішення яких в майбутньому забезпечить ефективність та сталий розвиток вітчизняної аграрної біржі й гарантуватимуть продовольчу безпеку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті реалій сьогодення серед основних завдань, що стоять перед державою, є реалізація засад Державної аграрної політики, як невід’ємної складової національної політики України, що базується на національних пріоритетах і враховує необхідність інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору.

Державна аграрна політика – це комплексна система стратегічних і тактичних принципів та заходів у сфері аграрних відносин, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки держави, сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки України, сталого розвитку сільгосптериторій [9, с. 6]. Вона визначається у Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 № 2982-IV [3].

В організації аграрного ринку важливу роль відіграють інститути ринкової інфраструктури. Основне їх завдання – формувати попит та ціну на сільгосппродукцію. Серед таких одиниць інфраструктури – аграрні біржі, аукціони, торгові доми, роздрібні та оптові ринки тощо [15].

Діяльність аграрних бірж в Україні не регулюється спеціальним нормативно-правовим актом. Аграрна біржа створена на підставі закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV [1] та функціонує згідно із законами України «Про товарну біржу» від 10.12.1991 № 1956-XII [4], «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-XII [2], Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» [1].

Тлумачення поняття «аграрна біржа» запропонувала Л.О. Панькова, зазначаючи, що

аграрна біржа є непідприємницьким товариством, що об’єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і посередницьку діяльність та створює умови для укладення біржових договорів щодо сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки і товарів, що забезпечують аграрне товаровиробництво, товарних деривативів, базовими активами яких є сільгосппродукція [14, с. 4].

Аграрна біржа – це специфічний інститут, що у визначеному законом порядку бере участь на організованому ринку сільськогосподарської продукції [15].

Українська Аграрна біржа створена у 2005 році. Це єдина державна товарна біржа в Україні, яка забезпечує рівні умови для всіх учасників біржової торгівлі, сприяє розвитку ринку товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція [13].

Біржова торгівля має низку переваг перед традиційними формами договірних відносин на аграрному ринку, проте більшість із них не мають практичного застосування. За офіційною інформацією, на початок 2015 року в Україні було зареєстровано 555 бірж, серед яких універсальних – 104, товарних і товарно-сировинних – 391, агропромислових – 24, інших, у тому числі фондових бірж та їх філій, – 36 [11].

На рисунку 1 показано динаміку кількості бірж в Україні на початок 2010–2015 рр.

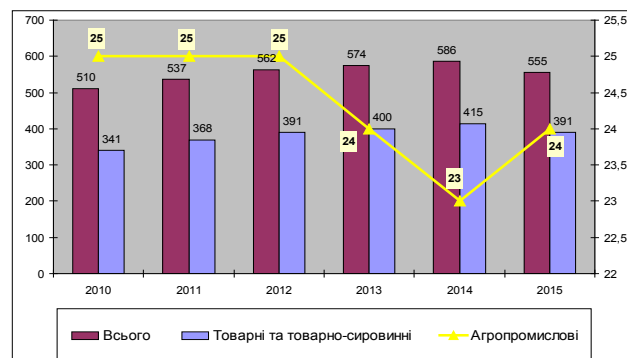

Рис. 1. Динаміка бірж в Україні за період 2010–2015 рр. (на початок року)

Варто зазначити про зменшення загальної кількості бірж (порівняно із 2014 роком). Значне скорочення спостерігається по товарним і товарно-сировинним біржам, кількість яких з 415 на початок 2014 р. зменшилася до 391 на початок 2015-го. Така тенденція пов’язана, перш за все, із тим, що офіційна статистика при проведенні спостереження не враховувала дані тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції, що суттєво вплинуло на загальну динаміку.

На рисунку 2 проілюстровано загальну динаміку вартості біржових угод та угод, предметом яких є сільгосппродукція за 2010–2014 рр. [17].

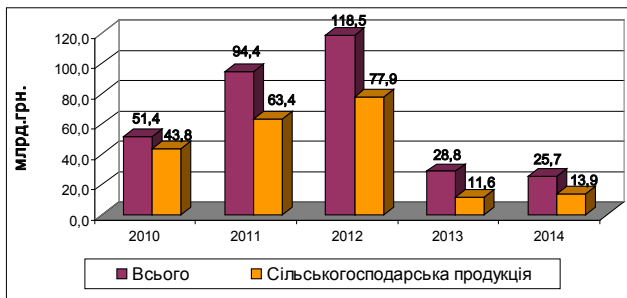

Рис. 2. Загальна динаміка вартості біржових угод та угод, предметом яких є сільгосппродукція за 2010–2014 рр.

Нині, згідно з даними Держкомстату, майже 54% операцій на біржовому ринку складає саме сільгосппродукція. Вартість цих контрактів за 2014 рік склала 13,9 млрд грн – це найвищий показник серед інших груп товарів (без урахування показників тимчасово окупованої території Криму і м. Севастополя та частини зони проведення АТО).

Таким чином, аграрна біржа займає лідуючі позиції з організації торгівлі сільськогосподарськими товарами в Україні. Всеукраїнськими рейтинговими агентствами («Золоті Руки України», «Підприємство року», «Лідер галузі», «Знак якості») її визнано лідером [13].

Аграрна біржа забезпечує [16]:

- суттєве спрощення пошуку постачальників та ринку збуту;
- справедливе (прозоре) ціноутворення на ринкових засадах;
- незалежність брокерів у здійсненні діяльності;
- організацію державних закупівель сільгосппродукції;
- надання спеціалістами відділу торгів консультацій на предмет ринкової кон'юнктури, процедури укладення договорів, вирішення спорів та інших питань, які стосуються біржової торгівлі;
- організацію державних закупівель сільгосппродукції.

Нині аграрна біржа володіє розгалуженою мережею регіональних відділень в кожному регіоні України. В обласних центрах сільгоспвиробники та покупці мають можливість оформляти і підписувати контракти [8].

Важливим кроком аграрної біржі в напрямі розвитку, з огляду на реалії та потреби сьогодення, було запровадження електронної торговельної системи та проведення спотових торгів на внутрішньому ринку. При цьому ціна формується суто на основі їх торгових операцій, тому всі учасники ринку «отримують» найвигоднішу ціну. До того ж сучасна електронна торгова система надає можливість прийняти участь у торгах усім учасникам аграрного ринку.

Варто зазначити, що Аграрна біржа є членом Міжбіржового електронного союзу (МЕС) та партнером бірж Росії, Білорусі, Вірменії та Казахстану, що підтримуватиме розвиток між-

народної торгівлі на території СНД та дасть змогу нарощувати обсяги зовнішньоекономічних операцій.

З початку своєї діяльності аграрна біржа проводить діяльність у напрямі розвитку біржових відносин. Усі заходи спрямовані на:

- розвиток прозорості функціонування національного аграрного ринку;
- підвищення рівня конкуренції;
- налагодження взаємовідносин між суб'єктами ринку;
- створення системи регулювання цін на ринку сільськогосподарської продукції, що включає формування ринкової ціни [7].

Варто зауважити, що нині існує низка факторів, які унеможливають для біржі спроможність повноцінно виконувати дану функцію. Найвизначальнішим механізмом формування врівноваженої ціни на сільгосппродукцію суттєво відрізняється від ринкового. Нині ціни на товарних ринках формуються не за правилами біржової торгівлі [8].

Законом України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» визначені товари, які є об'єктами придбання Аграрного фонду. Зокрема, це: окремі види зернових та олійних культур, продукти їх переробки, м'ясо та субпродукти, сухе молоко, масло вершкове та цукор. Важливим є те, що їх перелік визначається перед початком нового маркетингового року [5].

При визначенні цін на важливі види сільськогосподарських культур та продовольства враховують середньогалузеві нормативні виробничі витрати, мінімальний рівень рентабельності, кон'юнктуру вітчизняного та зовнішнього ринку тощо та розраховуються на підставі методики визначення мінімальної та максимальної інтервенційної ціни, затвердженої відповідною урядовою постановою [12].

Для господарюючих суб'єктів України є обов'язковими укладання та реєстрація угод купівлі-продажу сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб, погашення податкової заборгованості, а також укладання та реєстрація зовнішньоекономічних контрактів, що є ключовим важелем у напрямі підтримки біржового вітчизняного ринку.

Нині більшість фахівців визначають торгівлю зерновими ф'ючерсами, одним з перспективних напрямів українського біржового ринку. Це дасть змогу страхувати можливі ризики непрогнозованих коливань цін, особливо під час збирання врожаю. До того ж це полегшить отримання банківського кредиту виробниками зерна під майбутній урожай. Тому виникає потреба відкриття в Україні зернової біржі, що дасть суттєвий поштовх для розвитку аграрного сектору, та сприятиме швидкому відновленню економіки країни.

Висновки. «Аграрна біржа» – це важливий елемент інфраструктури товарного ринку, що створює умови для укладення біржових догово-

рів, як для юридичних так і для фізичних осіб. Предметом укладених угод є сільськогосподарська продукція, продуктів її переробки і товарів, а також товарних деривативів, базовими активами яких є продукція АПК.

Торговельні операції на аграрній біржі дають змогу:

- сформуванню реальної ринкової ціни на сільськогосподарську продукцію, що робить роботу українських аграріїв більш захищеною та прогнозованою;
- здійснювати торговельні операції на міжнародному рівні;
- створювати нові інструменти торгівлі;
- покращувати та підвищувати ефективність роботи учасників бірж-партнерів.

Нині учасники ринку вирішують укладати біржові угоди саме на торговельному майданчику Аграрній біржі.

Незважаючи на низку проблемних питань, негативних факторів як внутрішнього та зовнішнього характеру, аграрна біржа працює у напрямі покращення ситуації на вітчизняному ринку сільськогосподарської продукції. За підсумками 2014 року, сільськогосподарський сектор – єдиний сектор економіки, який продовжує зростання. З огляду на це, біржова торгівля в даному секторі має всі шанси стати індикативом економічної активності в країні у майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» № 1877-IV від 24.06.2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
2. Закон України «Про господарські товариства» № 1576-XII від 19.09.1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
3. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року України» [Електронний ресурс] : Закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
4. Закон України «Про товарну біржу» № 1956-XII від 10.12.1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 139.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку об'єктів державного цінового регулювання з визначенням періодів такого регулювання у 2013–2014 роках» № 181 від 04.03.2013 – Урядовий кур'єр. – 2013. – № 61.
6. Постанова КМУ «Деякі питання укладення та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів» № 1254 від 13 грудня 2010 р. (Постанова втратила чинність на підставі Постанови КМ N 1079 (1079-2012-п) від 31.10.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1254-2010-p>.
7. Аграрна біржа – лідер з організації біржової торгівлі на ринку сільськогосподарської продукції в Україні [Електронний ресурс] // матеріали офіційного сайту Аграрної біржі. – Режим доступу : <http://agrex.gov.ua/agrarna-birzha-lider-z-organizatsiyi-birzhovoyi-torgivli-na-rinku-silskogospodarskoyi-produktsiyi-v-ukrayini/>.
8. Аграрна біржа: Олександр Марюхніч: «Ми можемо сформувати нову якісну біржову модель, спочатку для аграрного товарного ринку, а в майбутньому і для інших» [Електронний ресурс] // Інтернет-видання Київська міська газета «Хрещатик». – 2011. – № 183(4008). – Режим доступу : <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/4008/art/1323373564.html>.
9. Білінська О.В. Правові засади державної аграрної політики України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / О.В. Білінська. – Х., 2013. – 20 с.
10. «Знову наступаємо на ті самі граблі» – відкритий лист Європейської Бізнес Асоціації (03.10.2013) [Електронний ресурс] // матеріали офіційного сайту «Інформаційна компанія «ПроАгро». – Режим доступу : <http://www.proagro.com.ua/news/anons/4081434.html?t=5>.
11. Кількість бірж (на початок 1992–2015 рр.) [Електронний ресурс] // матеріали Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Маслак О.М. Розвиток біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні (13.06.2014) [Електронний ресурс]. // Міжнародний науково-аналітичний журнал «Моніторинг біржового ринку». – Режим доступу : <http://memjournal.agrex.gov.ua/pro-zhurnal/>.
13. Офіційний сайт Аграрної біржі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrex.gov.ua/pro-birzhu/>.
14. Панькова Л.О. Правове регулювання діяльності аграрних бірж в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Л.О. Панькова. – К., 2005. – 19 с.
15. Покальчук М.Ю. Реалії аграрного ринку [Електронний ресурс] // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 2(6). – Режим доступу : <http://tlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/06/Покальчук.pdf>.
16. Про біржу [Електронний ресурс] // матеріали офіційного сайту аграрної біржі України. – Режим доступу : <http://agrex.gov.ua/pro-birzhu/>.
17. Структура укладених угод на біржах за видами товарів (послуг) [Електронний ресурс] // матеріали Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
18. Чаплінський Ю.Б., Томусяк А.О. Особливості ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=65908>.